

tı, yolda Kâbil'e gitmekte olan Cihangir'le karşılaştı. Onun huzurunda Nurcihan'ın kendisine hakaret etmesi üzerine karar-gâhın etrafını sardı, kontrolü ele geçirip Nurcihan'ı teslim aldı. Ancak kısa bir süre sonra ordu üzerindeki hâkimiyetini kaybetti ve Tatta'ya kaçmak zorunda kaldı. 1036'da (1626) Şehzade Pervîz vefat edince Mehâbet Han, Nurcihan'a karşı tekrar Hürrem ile ittifak yaptı. Ertesi yıl Nurcihan, Şehzade Şehriyâr ve Âsaf Han ile birlikte Lahor'dan Keşmir'e giden Cihangir burada hastalandı, durumu ağırlaşınca Lahor'a dönmek için yola çıktı, fakat Lahor'a ulaşmadan vefat etti (1037/1627). Bu arada Nurcihan ile kardeşi Âsaf Han arasında Şehzade Şehriyâr ile Şehzade Hürrem'den hangisinin tahta çıkarılacağı konusunda ihtilâf çıktı. Nurcihan'ı etkisiz hale getiren Âsaf Han kendisini destekleyen diğer kumandanlarla birlikte Şehriyâr'ı mağlûp ederek öldürttü ve damadı Hürrem'in Şah Cihan unvanıyla tahta çıkmasını sağladı. Bu olaydan sonra gözetim altında tutulan Nurcihan öldüğünde Cihangir Şah'ın görkemli türbesi yakınlarında kendisi için yaptırdığı türbeye defnedildi. Kültürlü, eğitimli ve ihtiraslı bir kadın olan Nurcihan'ın sanat ve mimariye düşkün olduğu, sanatkârlara destek sağladığı ve kendisine ait bir kütüphanenin bulunduğu bilinmektedir. Kendi türbesi ve Agra'da babası adına yaptırdığı türbe Hint-Türk türbe mimarisinin seçkin örnekleri arasındadır. Kaynaklarda yoksulları koruduğu, hayır işlerine önem verdiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferîd Bakkarî, *Zahîretü'l-havânîn* (nşr. Muînülhak), Karaçi 1970, II, 13, 17-18, 46-49; Cihangir, *Tüzûk-i Cihângîrî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Ali-garh 1864, s. 9, 54-55, 132, 133, 156; Kamgâr Hüseyinî, *Me'âşir-i Cihângîrî* (nşr. Azrâ Alevî), Ali-garh 1978, s. 143-144, 386, 480, 482-483, 486; Abdülhamîd Lâhûrî, *Bâdşâhnâme*, Kalkûta 1866-72, I, 125-126, 169; II, 475; Mu'temid Han, *İkbâl-nâme-i Cihângîrî*, Leknev 1870, s. 55-57, 72; İbn Hasan, *The Central Structure of the Mughal Empire and its Practical Working up to the Year 1657*, London 1936; B. Prasad, *History of Jahangir*, Allahabad 1940; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihî*, Ankara 1947, II, 166-167; C. Pant, *Nurjahan and Her Family*, Allahabad 1978; E. B. Findley, *Nur Jahan: Empress of Mughal India*, New York 1993; T. Podder, *Nur Jahan's Daughter*, New Delhi 2005; N. H. Abbadullah Farooqi, "Nur Jahan", *Journal of Research Society of Pakistan*, XII/1, Karachi 1975, s. 21-39; A. S. Bazmee Ansari, "Djhangir", *EI*² (İng.), II, 379-381; C. C. Davies, "Nûr Djahân", a.e., VIII, 124-125; Enver Konukçu, "Cihangir", *DiA*, VII, 538; "Nurjahan", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Sing), New Delhi 2001, IV, 369-370.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI

NURCULUK

Said Nursi'nin
(ö. 1960)

başlattığı dinî-fikrî akım
(bk. SAİD NURSİ).

NÜREDDİN CERRÂHÎ

(نور الدين جراحی)

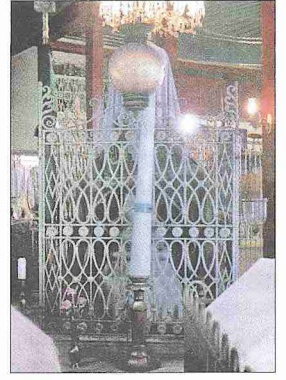
(ö. 1133/1721)

Halvetiyye-Ramazâniyye tarikatının
Cerrâhiyye kolunun kurucusu.

İstanbul'da Cerrahpaşa Camii'nin karşısındaki Yağcızâde Konağı'nda dünyaya geldi. Doğum tarihi 1071 (1660-61) veya 1083 (1672) olarak kaydedilmektedir. Babası, IV. Mehmed döneminde sarayda mîrâhurluk görevinde bulunan Abdullah Ağa'dır. Nûreddin Cerrâhî öğrenimine Cerrahpaşa Sıbyan Mektebi'nde başladı, ayrıca hocası Yûsuf Efendi'den hüsn-i hat dersleri aldı. Süleymaniye Medresesi'ndeki tahsili esnasında daha sonra şeyhülislâm olan Yenîşehirli Abdullah Efendi'nin öğrencisi oldu. Bu yıllarda tanıştığı şair Nâbî'den edebî konularda istifade etti. 1101 (1689) veya 1108 (1696) yılında Mısır (Kahire) mevlîyetine tayin edildi (Hüseyin Vassâf, V, 43; İbrahim Fahreddin, I, 2). Devlet ricâ-linden olan dayısı Hacı Hüseyin Efendi'ye veda ziyareti için Üsküdar Toygartepe'deki konağına gittiğinde dayısı onu konağın karşısındaki Selâmî Ali Efendi Tekkesi'ne götürdü. Tekkenin postnişini, Köstendil'de bir süre müftülük yapmış olan Halvetî-Ramazânî şeyhi Köstendilli Alâeddin Ali Efendi idi. İcra edilen âyin sırasında vecde gelen Nûreddin, şeyh efendinin gösterdiği sıcak ilgiden de etkilenererek hemen orada kendisine intisap etti ve Kahire'ye gitmekten vazgeçti.

Yedi sene boyunca, ikamet ettiği Cerrahpaşa'dan Üsküdar'a geçip şeyhinin tek-

Nûreddin Cerrâhî adına düzenlenen bir levha (Nûreddin Cerrâhî Tekkesi - Karagümrük / İstanbul)

Nûreddin
Cerrâhî'nin
sandukası

kesine devam eden ve zaman zaman onun izniyle halvete giren Nûreddin Cerrâhî 1115 (1703) yılı başlarında halife tayin edildi. Şeyh Köstendilli daha sonra, müezzin İsmâil Efendi adlı birinin kendisi için Karagümrük'te Canfedâ Hatun Camii'nin sağ tarafında bir halvethâne yaptırdığını söyleyerek Süleyman Veliyyüddin ve Mehmed Hüsâmeddin adlı müridleriyle birlikte oraya gitmesini ve onların terbiyesiyle ilgilenmesini istedi. Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa ve III. Ahmed'in gördüğü rüyalar üzerine (*Tomar-Halvetiyye*, s. 97; Hüseyin Vassâf, V, 44; İbrahim Fahreddin, I, 5) III. Ahmed'in emriyle Canfedâ Hatun Camii'nin yanındaki konak satın alınıp yıktırıldı ve arsası üzerine Nûreddin Cerrâhî adına bir tekke inşa edildi. 6 Receb 1115 (15 Kasım 1703) tarihinde törenle açılan tekke-de on sekiz yıl irşad faaliyetinde bulunan Nûreddin Cerrâhî kırk gün süren bir hastalık döneminin ardından 9 Zilhicce 1133'te (1 Ekim 1721) vefat etti. Fâtih Camii'nde Şeyhülislâm Molla Mehmed Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazından sonra tekkesine defnedildi.

Nûreddin Cerrâhî'nin tarikat silsilesi Köstendilli Ali Efendi, Lofçalı Ali Efendi, Debağ Ali Rûmî, Mestçizâde İbrâhim Edirnevî, Mestçi Ali Rûmî vasıtasıyla Halvetiyye-Ramazâniyye'nin piri Ramazan Efendi Mahfî'ye (ö. 1025/1616) ulaşır. Nûreddin Cerrâhî ve tarikatla ilgili kaynaklarda, dört büyük kutubdan biri olan İbrâhim ed-De-sûkî'nin halifesi Ahmed b. Osman eş-Şer-nûbî'nin (ö. 994/1586) sözlerinden Muham-med el-Bulkînî tarafından derlenen *el-Keşfü'l-guyûbî fi tabakâti's-Şernûbî* adlı eserde 1000 (1592) yılından sonra gelecek büyük vefatlar anlatılırken Nûreddin Cerrâhî'nin de adının zikredilip 1115'te (1703) İstanbul'da zuhur edeceği ve kırk dört yıl yaşayacağını belirtildiği özellikle vurgulanır (Abdüllatif Fazlî, vr. 1^b; Harîrîzâde, *el-Kavlü'l-mübîn*, vr. 30^a; İbrahim Fahreddin, I, 5). Harîrîzâde, Nûreddin Cerrâhî'ye

dair kaleme aldığı birkaç sayfalık risâle-
sinde eserin matbu nüshalarında da yer
alan bu bilgiyi zikrettikten sonra Müsta-
kimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin
bunu kabul etmediğini söyler ve bu sebeple
onu eleştirir. Nûreddin Cerrâhî'ye dair
ifadelerin esere sonradan ilâve edildiği ile-
ri sürülmüştür (Gölpınarlı, s. 211). Ancak
eserin 1115 (1703) tarihinde istinsah edil-
miş nüshasının bulunması (Süleymaniye
Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2126) bu
iddiayı tartışılır kılmaktadır. Öte yandan
Süleyman Fâik Efendi, Nûreddin Cerrâ-
hî'nin Kocamustafa Paşa Sünbülî Dergâhı
şeyhi Nûreddinzâde ile arasının açık ol-
duğunu, ölümü için "yâ kahrhâr" zikri ter-
tiplediğini, ancak kendisinin ölmediğini
söylüyorsa da (*Mecmûa*, vr. 4^b) bu doğru
olmamalıdır. Çünkü Nûreddin Cerrâhî'nin
vefat ettiği tarihte adı geçen dergâhta
Nûreddinzâde'nin değil Nûreddin Efendi'-
nin olduğu ve Nûreddin Cerrâhî'nin cenâ-
ze merasiminde tezkîyesini yaptığı bilin-
mektedir. Nûreddin Cerrâhî Süleyman Ve-
liyyüddin, Mehmed Hüsâmeddin, Serta-
rikzâde Mehmed Emin, Morali Yahyâ Şe-
rafeddin, Musullu Yûnus, Tekirdağlı Mus-
tafa, Bursalı Mehmed Çelebi adlı yedi ha-
life yetiştirmiş, Cerrâhiyye tarikatı bu ha-
lifelerin faaliyetleri ve açtıkları tekkeler
vasıtasıyla XVIII ve XIX. yüzyıllarda yaygın
tarikatlardan biri haline gelmiştir (bk. CER-
RÂHİYYE). Fındıklılı İsmet Efendi, Ahmed
adlı bir halifesi daha olduğunu kaydet-
mektedir. Nûreddin Cerrâhî'nin, tarikatın
âdâb ve erkânına dair on iki bölümden
meydana gelen *Mürşid-i Dervîşân* adlı
bir risâlesi (Süleymaniye Ktp., Hacı Ma-
hûd Efendi, nr. 2501), sabah ve akşam
okunmak üzere tertiplendiği iki evrâdı (me-
tinleri için bk. Ozak, s. 319-348), "Dil bey-
tini pâk eden / Dervîşi ankâ eden / Âlem-i
lâhûta giden / Mevlâ zikridir zikri" diye
başlayan dört kıtalık bir şiiri bulunmaktadır.
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY,
nr. 9671, vr. 65^a-97^b) ve Kahramanmaraş
Karacaoğlan İl Halk Kütüphanesi'nde (Hâ-
fız Ali Efendi, nr. 59) bulunan Abdülahad
Nûri'ye ait iki divan nüshası yanlışlıkla
Nûreddin Cerrâhî adına kaydedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed el-Bulkînî, *Dört Kutbun Gizemli
Dünyaları: el-Keşfü'l-guyûbi fî tabakâtî's-Şer-
nûbî* (trc. Naim Erdoğan), İstanbul 2002, s. 46;
Bandırmalızâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s.
40; Abdüllatif Fazlı, *Gülşen-i Azîzân*, Millet Ktp.,
Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1099; a.e. (nşr. Mehmet
Cemal Öztürk, *Cerrâhîlik* içinde), İstanbul 2004,
s. 269-297; Süleyman Fâik Efendi, *Mecmûa*, İÜ
Ktp., TY, nr. 9577, vr. 4^{a-b}; Harîrîzâde, *Tibyân*, I,
vr. 212^a-216^b; a.mlf., *el-Kavlü'l-mübîn fî ahvâlî's-Şeyh
Nûreddin*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye,

nr. 813; a.e. (nşr. Mehmet Cemal Öztürk, *Cerrâ-
hîlik* içinde), İstanbul 2004, s. 251-254; *Tomar-
Halvetiyye*, s. 36, 96-98; *Osmanlı Müellifleri*, I,
167-168; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz.
Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, V,
43-47; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s.
69; Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de
Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1969, s. 211;
Muzaffer Ozak, *Zinetü'l-kulûb*, İstanbul 1977, s.
319-348; Şenay Yola, *Schejch Nuredin Mehmed
Cerrahi und sein Orden*, Berlin 1982, s. 38-44;
Mehmet Cemal Öztürk, *Cerrâhîlik*, İstanbul 2004, s.
34-57; Fahreddin Dal, *Fahreddin Efendi'nin Ta-
savvufî Görüşleri* (yüksek lisans tezi, 2006), MÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nihat Azamat, "Nured-
din Mehmed Cerrahi", *TDEA*, VII, 84; Ö. Tuğrul
İnançer – M. Baha Tanman, "Nureddin Cerra-
hî", *DBİstA*, VI, 96-97.

MEHMET CEMAL ÖZTÜRK

NÜREDDİN CERRÂHÎ TEKKESİ

İstanbul Karagümrük'te
XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilen
Halvetiliğin Cerrâhî kolu âsitânesi
ve pîr makamı.

III. Ahmed tarafından Cerrâhîliğin pîri
Şeyh Nûreddin Cerrâhî adına yaptırılarak
6 Receb 1115'te (15 Kasım 1703) açılmış-
tır. İstanbul'un önde gelen tarikat merkez-
lerinden olan tekke zaman içinde dört de-
fa yeni baştan inşa edilmiş, ayrıca çeşitli
onarımlara, değişikliklere ve ilâvelere sa-
hne olmuştur. Tekke mensuplarından Sad-
razam Muhsinzâde Mehmed Paşa 1180'-
de (1766-67) yapıyı eski düzenini koruya-
rak yeniden yaptırmıştır. 1196 (1782) yılın-
da çıkan Balat yangınında ortadan kalk-
mış olan tekkeyi bu defa Galata Voyvodası
Seyyid Halil Efendi inşa ettirmiştir. 1200'-
de (1786) tamamlanan bu yenileme sıra-
sında tekkenin yerleşim düzeninde ger-
çekleştirilen değişikliğin bugüne kadar ana
hatları ile korunduğu anlaşılmaktadır. Tek-
ke günümüzdeki biçimine XIX. yüzyılda

kavuşmuştur. II. Mahmud 1234'te (1818-
19) tekkeyi eskisinden daha geniş biçim-
de yeniden inşa ettirmiş, 1835-1836 yıllar-
ında ikinci defa yaptırmış, tekke arsası
doğu yönünde genişletilerek bu kesime
harem dairesi konmuştur. Bu sırada Kö-
stendil âyanı Çelebiağazâde Mehmed Ağa
türbeyi tamir ettirmiş ve çeşitli aksamını
yenilemiştir. Sultan Abdülmecid 1844'-
te tekkeyi onartmış, bir şadırvan yaptı-
rmış, 1274'te (1857-58) tevhidhâne-türbe
ile kadınlar mahfilini kısmen yenilemiş,
derviş hücreleri yıktırılıp yeniden inşa etti-
rilmiştir. II. Abdülhamid döneminde 1300'-
de (1882-83) tekrar onarım gören tekke,
1311 Muharreminde (Temmuz-Ağustos 1893)
masrafları bizzat padişah tarafından kar-
şılanarak tevhidhâne-türbenin çatısı el-
den geçirilmiş, boyası yenilenmiş, harem
dairesi yıktırılıp bugünkü şekline getiril-
miştir. Ayrıca II. Abdülhamid'in başkadı-
nı Bedrifelek Kadın Efendi 1909'da tev-
hidhâne-türbede bazı tamirler yaptırmış-
tır. Tekke Osmanlı döneminin sonlarında
da bazı onarımlar görmüştür.

Tekkelerin kapatılmasından (1925) son-
ra kullanılmayan tevhidhâne-türbe bina-
sı, harem dairesinde ikamet eden Fahred-
din Efendi'nin gayretleri sayesinde ayakta
kalabilmiştir. 1940'ta Vakıflar İdaresi tev-
hidhâne-türbeyi atölye olarak kiraya ver-
meye kalkışınca şeyh efendi, akrabasın-
dan Abdülvehhab Subhi Tanrıöver'in ara-
cılığıyla söz konusu bölümün mülkiyetinin
Müzeler Genel Müdürlüğü'ne devrini ta-
lep etmiş, bu arzusu ancak 1945'te ger-
çekleşmiştir. İstanbul'u Sevenler Cemiye-
ti'nin desteğiyle 1945'te İtalyan asıllı mi-
mar Pisikast'ın denetiminde tevhidhâne-
türbenin sokak üzerindeki güney duvarı ile
Canfedâ Hatun Camii'ne bakan batı duva-
rı kâgir olarak yenilenmiş, bu arada ba-
rok üslûbundaki pencere kemerleri klasik
Osmanlı tarzına uygun sivri kemere dö-

Nûreddin
Cerrâhî
Tekkesi
Türbesi'nin
içinden
bir görünüş

